

10. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога: Учеб. Пособие: В 2-х кн.- 3-е изд. – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения.
11. Сокол Л.М. Моральний вибір як умова становлення самосвідомості особистості підлітка. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. – Київ – 2006.
12. Якобсон П.М. Моральные чувства / Психология чувств. - Москва: Изд-во АПН, 1958.
13. Якобсон П.М. Эмоциональный фактор в нравственном воспитании и управление им / Управление процессом нравственного воспитания: Сб. Статей / Пробл. Н-и. Лаб. Ком. Воспитания молодежи МГУ. – Москва: Изд-во МГУ, 1979.

O. Molchanova. The psychological peculiarities of moral self-regulation in teen-age.

The science-theoretic approaches to investigation of the problem of person's moral self-regulation in youthful age are elucidated in the article. The results of experimental research into the regulation of moral behavior by respondents in early and late teen-age are presented here.

Key words: *moral self-consciousness, moral self-regulation, moral choice, self-control, responsibility, display of contrite behavior.*

УДК 159.922.73

Л. Посцан

КОНСУЛЬТУВАННЯ І НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ ЛЮДЕЙ У МОЛДОВІ

У статті представлений стан та перспективи освіти дорослих в Республіці Молдова, що реалізується відповідно до європейських норм. Аналізуються політичні, правові та організаційні аспекти цієї проблематики. Представлено висновки та рекомендації щодо активізації консультативної та навчальної діяльності освітнього простору Республіки Молдова.

Ключові слова: *національна освіта, реформа, соціальне партнерство, професійне навчання.*

Республіка Молдова є Південно-Східним сусідом України. Між нашими країнами історично склались тісні соціальні, культурні, наукові, освітні, економічні, політичні зв'язки. Соціальний або вірніше людський фактор є найважливішим в розвитку молдавсько-українських відносин. По даним Національного бюро по статистиці [7], на 1 січня 2007 року постійне населення Республіки Молдова складало 3,58 мільйона жителів. Українці

складають 8,4% населення країни і являються другою основною національністю після титульної по численності.

В період 1991-2007 р. для української діаспори в Молдові відкриті 55 ліцеїв та шкіл, 5 дитячих садочків. В Державному педагогічному університеті «Alecu Russo» готують викладачів української мови та літератури, а в Ліпканському педагогічному коледжі – вихователів дитячих садочків. В 1991 році відкрито відділ української мови і культури Інституту міжетнічних досліджень Академії наук Молдови. В Кишиневі діє Бібліотека української культури «Леся Українка», відкриті теле-радіо передачі „Відродження” і „Світанок”. В Молдові діють 77 українських асоціацій [4].

Молдова відноситься до групи країн з «дорослим» населенням. Середній вік населення країни збільшився з 33,4 років в 2000 році до 35,6 років в 2007 році. По відношенню до 2000 року в 2007 році доля населення в віці 0-14 років скоротилась з 23,8% до 18,2%, а доля населення в віці старше 65 років збільшилась з 9,4% до 10,3%. Доросле населення (15–64 років) складає 71,4% від загальної численності. Доля дорослого населення в сільській місцевості більше, чим в міському середовищі в 1,4 рази. Біля 12% сільського населення перевищило вік 65 років, а в загальній численності жіночого сільського населення доля жінок похилого віку складає 14% [7].

В національній економіці існує загальна тенденція на соціально-економічний розвиток країни з пропозицією робочої сили, інвестиції, розподілу доходів, державні витрати на соціальне страхування та ін. Продовження процесу старіння населення веде за собою появу серйозних недоліків в сфері людського капіталу, необхідного для сталого розвитку країни.

Ці, та ряд інших даних, обумовлюють необхідність розвитку НД в Республіці Молдова. Першочерговою метою реформ, що проводились до цього часу в секторі освіти Республіки Молдова, було покращення доступу до освіти всіх рівнів і покращення якості освіти. На даний момент, рівень охоплення початковою і гімназійною освітою складає відповідно 97% і 93%. Затрати на освіту складають 20% національного бюджету і вирости з 5,7% ВВП в 2000 році до 8,2% в 2006 році. Експерти відмічають, що не дивлячись на те, що система освіти Республіки Молдова не повністю відповідає вимогам внутрішнього і зовнішнього ринків праці, в визначених секторах (зокрема, в сфері інформаційних технологій і комунікацій, банківсько-фінансових послуг, охороні здоров'я та ін.) Республіка Молдова ще володіє добре підготовленим і кваліфікованим потенціалом. Більше того, значна частина населення володіє двома мовами і проявляє здатність до опанування з легкістю іноземними мовами, що забезпечує їй додаткові можливості для навчання, працевлаштування і підвищення кваліфікації (перекваліфікації) як в країні, так і за її межами.

В загальному контексті реформ в сфері освіти, прийняті істотні міри для підвищення ролі дошкільної освіти. В рамках обов'язкової середньої освіти передбачені колоквіуми для I-IX класів. В контексті приєднання до Болонського процесу переглянута законодавчо-нормативна база вищої освіти, архітектоніка вищої освіти приведена у відповідність з європейською, котра складається з двох університетських циклів. Для виправлення ситуації, що склалась в системі професійної освіти прийняті міри по реструктуризації сектору з розширенням доступу до профілів, що користуються попитом. Окрім того розроблений та затверджений новий номенклатурний перелік ремесел.

На етапі становлення і розвитку НД в Молдові, необхідно зазначити наступні чинники, що мають вплив на формування ринку освітніх послуг і можливостей для навчання дорослих:

1. Поява безробіття і необхідності перекваліфікації людських ресурсів;
2. Необхідність ліквідації функціональної безграмотності;
3. Розвиток асоціативного сектору;
4. Розвиток освітньої функції профспілок;
5. Розвиток підприємництва в області НД;
6. Розвиток практики навчання на робочому місці;
7. Розвиток концепції безперервного навчання;
8. Реанімація секторальних систем підвищення кваліфікації.

Система освіти РМ регламентується Законом про освіту 1995 року. Новий Кодекс законів про освіту, що пройшов два читання в Парламенті минулого скликання оскаржений науковою, педагогічною громадськістю та цивільним суспільством і, очевидно стане на порядку денному нового вибраного Парламенту РМ. У відповідності зі ст. 12 Закону про освіту, навчання дорослих являється «формою навчання» і прирівняне до «спеціального» і «додаткового навчання». Стаття 35 закону говорить про те, що «навчання дорослих виконує адаптаційну функцію, пов'язану з необхідністю оперативної підготовки і перепідготовки дорослих в умовах соціальних і економічних перетворювань» [5]. НД в Республіці Молдова регламентується наступними законами і нормативними актами:

1. Міжнародні конвенції ратифіковані Республікою Молдова:
  - Конвенція МОТ про професійну орієнтацію і підготовку в області розвитку людських ресурсів від 19.07.1977 р.
  - Меморандум безперервної освіти 2000 р.
2. Державні закони:
  - Конституція Республіки Молдова, ст. 35 Право на освіту;
  - Кодекс про працю, VIII розділ, Професійна підготовка;
  - Закон про освіту, ст. 35;

- Закон про зайнятість населення і соціальний захист осіб, що знаходяться в пошуках роботи № 102-XV від 13.03. 2003;

- Закон про безпеку і здоров'я праці.

Підзаконні акти:

- Постанова Уряду РМ № 611 від 15.05 2002 р. «Про затвердження Стратегії зайнятості робочої сили в РМ»;

- Концепція професійної орієнтації, підготовки і професійного навчання людських ресурсів, прийнята Постановою Уряду РМ 253-XV від 19.07.2003;

- Постанова Уряду РМ «Про організацію безперервного професійного навчання» № 1224 від 9.11.2004 р.;

3. Документи соціальних партнерів і соціального партнерства:

- Колективна трудова конвенція;

- Галузеві трудові конвенції, колективні трудові контракти;

- Закон про профспілки;

- Постанова Уряду РМ № 845 «Про підвищення кваліфікації державних службовців»;

4. Галузеві/ секторальні нормативні документи:

- Положення про атестацію педагогічних кадрів і менеджерів шкільних закладів;

- Стандарти безперервної освіти;

- Положення про підвищення кваліфікації медичного персоналу.

В процесі забезпечення функціонування НД в Молдові залучені Міністерство Економіки і Торгівлі РМ, Міністерство Освіти і Молоді. Міністерство Культури і Туризму РМ залишається в стороні від проблем НД, що доказує відсутність попиту на культурологічну функцію НД.

Розглядаючи НД в парадигмі соціального партнерства, необхідно зазначити слабку увагу соціальних партнерів – роботодавців і профспілок до даної проблеми. Якість робочої сили і безперервної підготовки працівників не розглядаються в рамках Національної комісії по соціальному партнерству. У відповідності з Постановою Уряду № 1224 від 9. 11. 2004 р. «Про організацію безперервного професійного навчання» [1] утворена Національна рада по безперервному професійному навчанню в якості консультативного органу Міністерства Освіти і Молоді РМ. Задачі Ради заключаються в розробці пропозицій для стратегічного розвитку національної системи безперервного професійного навчання, посування державної політики в області підвищення кваліфікації і перекваліфікації кадрів національної економіки у відповідності з вимогами ринкової економіки і тенденціями розвитку безперервної освіти в Європі.

Цією ж постановою прийнято Положення про організацію безперервного професійного навчання. У відповідності з цим положенням основна роль в організації безперервного професійного навчання належить Уряду, котрий

розробляє стратегії, національні програми і нормативні документи в області розвитку людських ресурсів. Розробка нормативної, методично-організаційної і дидактичної бази, стратегій програм, колоквиумів, процедур по сертифікації та оцінці навчання відносяться до компетенцій центральних державних органів і координуються Міністерством Економіки і Торгівлі, Міністерством Освіти і Молоді та відомчими міністерствами. У відповідності з Положенням про організацію безперервного професійного навчання, фінансування НД в Молдові здійснюється за рахунок бюджетних коштів, що виділяються для безперервного професійного навчання; бюджетних коштів з фонду по безробіттю; фінансових коштів економічних агентів – не менше 2% фонду заробітної плати підприємства згідно ст. 213 Трудового кодексу РМ; власних коштів замовників навчання; засобів Міжнародних проектів; засобів профспілок і роботодавців; інших фінансових коштів, передбачених законодавством.

Провайдерами послуг в сфері освіти дорослих являються в основному НПО, комерційні центри по навчанню, ВУЗ, галузеві/секторальні освітні центри. Ідентифікація статистичних даних в області НД в Молдові процес досить складний, так як офіційних даних не має у відповідних документах. По даним Ліцензійної палати РМ, в 2008 році ліцензювали навчання як вид діяльності 275 організацій (264 в 2004 р., 123 в 2005 р.) [8].

По даним Національного бюро по працевлаштуванню щорічно більше 5000 чоловік проходять курси професійної перекваліфікації, котрі організовані провайдерами, що співпрацюють з агентствами по працевлаштуванню. По статистичним даним одного комерційного поставника НД (Bussiness-prim SRL) в середньому за рік навчаються біля 450 чоловік. По даним профспілкових організацій, щорічно беруть участь в семінарах по профспілковій тематиці біля 10 000 членів профспілок. Виходячи з того, що спостерігається ріст числа організацій різної юридично-організаційної форми, що надають освітні послуги, можна ідентифікувати позитивну динаміку розвитку освітнього ринку для дорослих. На жаль, в Молдові не використовуються можливості НД через заклади Міністерства Культури і Туризму. На відміну від багатьох країн, в Молдові не існує організованої мережі відкритих (народних) університетів.

Розвиток мережі закладів НД в рамках Міністерства Культури і Туризму дало б імпульс в національному НД і задовольнило б потребу в навчанні в сільській місцевості. Тематичний спектр програм, що пропонуються, досить широкий і відповідає потребам дорослих в безперервній освіті. Сформульована стратегія навчання на протязі всього життя, що досліджено в період 2005-2007 р.[6]: 65% додаткове професійне навчання, 17% - соціально-цивільне виховання, 18% - батьківське и сімейне виховання.

По мірі розвитку Міжнародного співробітництва, різні заклади НД розвивали свої інституціональні здібності – готували тренерів/викладачів

для дорослих, розвивали здібності інтерактивного навчання, сегментували цільові групи, виявляли потреби в навчання, розвивали менеджмент і маркетинг в області НД.

Наприклад, в системі профспілкового навчання, одного з лідерів НД в Молдові, діє інститут профспілкових викладачів, підготовлених при сприянні колег з Румунії, Франції, Голландії, Англії. Викладачі навчались в рамках програми TACIS, проекту LSO по розвитку профспілок Росії, Молдови і України, проекту PSI. Займаються підготовкою тренерів для підвищення кваліфікації учителів університети, Інститут педагогічних наук, НПО PRO-Didactica. Організуються семінари по підготовці тренерів при Торгово-промисловій палаті РМ.

Державному університеті Молдови, а також в інших педагогічних ВУЗ-ах відкрита спеціальність «Психопедагогіка» де пропонується спеціалізація для магістрів по спеціальності «Навчання дорослих». Найменше розвинутим аспектом НД є дослідницька діяльність. Таке положення склалось після 1990 року: на довгі роки тематика НД перестала бути актуальною. Сьогодні в наслідок потреби в забезпеченні конкурентноздатності активного населення, природно росте і потреба наукового обґрунтування НД. З'являються окремі дослідження, проведені в основному НПО або шукачами наукового ступеня, але це не міняє ситуацію в цілому: дослідницька діяльність в області НД в Молдові потребує розвитку, як в теоретичному, так і в методичному аспектах.

Вивчаючи практику сусідніх європейських держав по Міжнародному співробітництву в області НД, з жалем ми повинні відмітити низький рівень розвитку національних і Міжнародних партнерських відносин РМ в області НД. Цей факт пояснюється багатьма об'єктивними причинами, пов'язаними зі статусом Республіки Молдова, ступінню розвитку демократії в Молдові, цілями пріоритетного розвитку, здатністю молдавських спеціалістів в області НД залучити своїх іноземних партнерів і розвинути національне і регіональне співробітництво.

По нашим спостереженням, спеціальні проекти в області Міжнародного співробітництва по проблемам НД в Молдові являються великою рідкістю. Але, разом з цим, в рамках різноманітних інституціональних і галузевих, секторальних проектів розглядаються визначені аспекти НД. Самими активними партнерами Міжнародного співробітництва є НПО, мета котрих – розвиток демократії, громадянства, партіципативності, підприємництва. Про параметри цього співробітництва можна судити за кількості зареєстрованих в Молдові НПО (більше 4000). В Молдові доцільно відкрити спеціальну лінію проектів для системного розвитку НД по прикладу інших країн. Також необхідно розвинути проекти при фінансовій підтримці Світового Банку, ЮНЕСКО та інших Міжнародних організацій.

Аналіз НД в Молдові дає підставу зробити наступні висновки:

- Самою потрібною областю НД є підвищення кваліфікації;
  - Самими активними поставниками НД в Молдові є НПО;
  - Інтерес дорослого населення Молдови до навчання на протязі всього життя росте, при цьому, готовність дорослих брати участь в навчанні залежить в основному від деяких факторів — контекст навчання, оплата освітніх послуг, час/період навчання;
    - Росте зацікавленість роботодавців в підвищенні кваліфікації своїх співробітників;
    - Росте інтерес ВУЗ-ів до надання послуг в області НД;
    - Надання освітніх послуг дорослому населенню стає підприємницькою діяльністю;
    - Системним підходом НД характеризується система освіти і система охорони здоров'я.
- Разом з тим:
- НД носить еkleктичний, спорадичний характер, а в цілому ряді галузей національної економіки відсутня системність в НД;
  - НД є не пріоритетним в системі наукових досліджень;
  - Спостерігається низький рівень викладачів для НД;
  - В Молдові практично відсутні культурний і вокальний аспекти НД;
  - Спостерігається низький рівень методичного забезпечення НД, а така форма НД, як дистанційна, взагалі відсутня.

Враховуючи зазначене, для становлення і розвитку НД в Молдові необхідно виділити наступні пріоритетні задачі і напрямки:

1. Забезпечити законодавчу і регламентуючу основу НД: Закон про освіту дорослих, Положення про освіту дорослих в рамках різних областей економіки;
2. Розробити концепцію і національну стратегію НД в Молдові;
3. Розробити механізм фінансування НД;
4. Розробити систему мір по створенню передумов і мотивів для навчання на протязі всього життя;
5. Створити систему НД на національному і регіональному рівнях;
6. Розвинути форми і способи НД: народні університети, дистанційне навчання;
7. Створити передумови для цільової підготовки педагогів: через магістратуру, спеціальні тренінги, курси, стажування за кордоном і т. д.;
8. Розробити систему маркетингу освітніх послуг для дорослих;
9. Розвинути соціальне партнерство по проблемам безперервного навчання дорослих;
10. Розробити систему пріоритетних тем для наукових досліджень в області НД;

11. Розробити стратегію партнерства на Міжнародному рівні по проблемам НД;

12. Розробити спеціальну програму освітніх послуг для людей похилого віку і людей, що не володіють державною мовою;

13. Розвинути НД в сільській місцевості.

Реалізація даних задач дозволить:

1. Вдосконалити національну систему НД;

2. Забезпечити відповідний рівень якості освітніх послуг для дорослого населення;

3. Синхронізувати систему НД в Молдові з європейськими стандартами і світовими тенденціями в області освіти дорослих;

4. Створити передумови для ефективного розвитку системи НД і її впливу на соціально-економічне становлення Республіки Молдова.

Література

1. Caisîn Simionю. Standardele și calitatea în învățămîntul continuu : Materialele Conferinței Internaționale. - Кишинэу, 2005.
2. Sava Simona, Mariana Matache. Portret al educației adulților în Romania. – București: 2003.
3. Гуцу В. Основы национального куррикулума. – Кишинэу.
4. Заїмова Людмила, Віктор Кожухар, Українці в культурі Молдови, Ucrainenii în cultura Moldovei: Тематична бібліографія, Bibl. Municipală „B.P.Hajdeu”, Bibl. Publică „Lesia Ukrainka”. - Ch.: Grafema Libris SRL, 2008.
5. Закон об освіту. – Кишинэу: Monitorul oficial, 2005.
6. Посцан Л. Мотивация навчання дорослих в контексте концепции навчання в течении всей жизни : исследование на соискание докторской степени. – Кишинэу: 2007.
7. www.statistica.md
8. www.gov.md
9. www.contact.md

L. Postsan. Consulting and training adults in Moldova.

The article represents a survey of adult education in the Republic of Moldova, carried out in accordance with the European norms/dimensions for adult education. It highlights the political, legal and institutional aspects of adult education. At the same time, it includes conclusions on activation of adult education in Moldova.

Key words: *national education reform, social partnership, professional training.*